

МОТИВНА АНТОНИМІЯ *КОХАННЯ* :: *СТРАЖДАННЯ* У ЛІРИЦІ ІВАНА ФРАНКА: СЕМАНТИКО-ДИСКУРСНИЙ АСПЕКТ

THE "LOVE :: SUFFERING" MOTIVIC ANTONYMY IN IVAN FRANKO'S POETRY: A SEMANTIC AND DISCURSIVE APPROACH

Горак І.Р.,

orcid.org/0009-0003-6712-6898

аспірант кафедри англійської філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті досліджено складні механізми актуалізації мотивної антонімії «Кохання :: Страждання» у ліричному корпусі Івана Франка крізь призму семантико-дискурсного аналізу. Постає українського письменника розглянуто в координатах європейського модернізму межі ХІХ–ХХ століть, де ключовими стають екзистенційні вектори, «естетика надлому» та криза ідентичності особистості. Автор обґрунтовує тезу про те, що страждання у Франковій ліриці виступає не просто тематичним тлом чи біографічним відлунням, а фундаментальним структурним антонімічним вузлом та епістемологічним кодом. У роботі застосовано синхронно-міжкультурну парадигму, що дозволило зіставити Франкову модель світосприйняття із творчістю знакових англомовних авторів того часу – Т. Гарді та А. Е. Гаусмена.

Доведено, що модерна лірика І. Франка базується на «онтологічній дистанції» між суб'єктом та об'єктом атракції, де біль трансформується у гносеологічний інструмент самопізнання. Особливу увагу приділено збірці «Зів'яле листя», яка аналізується як цілісна «лірична драма» з виразною жанровою дифузією. У дослідженні простежено еволюцію антонімії від елегійного протиставлення у першому «жмутку» до повної абсорбції вітальних сенсів танатологічними компонентами у фіналі збірки. Аналіз лексико-семантичних полів виявив конвергенцію температурних (лід, холодне серце) та просторових (прірва, безвість) метафор, що маркують процес петрифікації почуттів та перехід від «живого вогню» до «кам'яної душі».

Наукова новизна дослідження полягає у висвітленні лінгво-стилістичного аспекту антонімії як свідомої дискурсивної стратегії *fin de siècle*. Визначено, що поєднання кохання та страждання у Франка створює специфічну «метафізичну пастку», характерну для світогляду людини епохи модерну. Перспективи подальших розвідок автор вбачає у детальнішому вивченні лінгво-синтаксичних структур (інверсій, антитетичних паралелізмів) та когнітивних метафор, що вербалізують танатологічні настрої поета, а також у розширенні компаративного аналізу за межі англійського канону.

Ключові слова: Іван Франко, модернізм, антонімія мотивів кохання та страждання, синхронно-міжкультурна парадигма, ліричний дискурс, «Зів'яле листя», епістемологічний код.

The article examines the complex mechanisms of actualizing the motivic antonymy "Love :: Suffering" in Ivan Franko's lyrical corpus through the lens of semantic and discursive analysis. The writer's figure is considered within the coordinates of European modernism of the late 19th and early 20th centuries, where existential vectors, the "aesthetics of collapse," and the crisis of personal identity become dominant. The author substantiates the thesis that suffering in Franko's lyrics acts not merely as a thematic background or a biographical echo but as a fundamental structural antonymic knot and an epistemological code. A synchronous-intercultural paradigm is applied, allowing for a comparison of Franko's model of worldview with the works of iconic English-speaking authors of that time – Thomas Hardy and A. E. Housman.

It is proved that Franko's modern lyrics are based on the "ontological distance" between the subject and the object of attraction, where pain is transformed into a gnoseological instrument of self-knowledge. Particular attention is paid to the collection "Withered Leaves," which is analyzed as a coherent "lyrical drama" with distinct genre diffusion. The study traces the evolution of antonymy from elegiac opposition in the first "bundle" to the complete absorption of vital meanings by thanatological components in the collection's finale. The analysis of lexico-semantic fields revealed the convergence of temperature (ice, cold heart) and spatial (abyss, oblivion) metaphors marking the process of petrification of feelings and the transition from "living fire" to a "stone soul."

The scientific novelty of the research lies in highlighting the linguo-stylistic aspect of antonymy as a conscious discourse strategy of the *fin de siècle*. It is determined that the combination of love and suffering in Franko's work creates a specific "metaphysical trap" characteristic of the worldview of the modern era. Perspectives for further research are identified in a more detailed study of linguo-syntactic structures (inversions, antithetical parallelisms) and cognitive metaphors that verbalize the poet's thanatological moods, as well as in expanding the comparative analysis beyond the English literary canon to a broader European context.

Key words: Ivan Franko, modernism, motivic antonymy of love and suffering, synchronous-intercultural paradigm, lyrical discourse, "Withered Leaves", epistemological code, *fin de siècle*.

Постановка проблеми. Постає Івана Франка де домінантними стають не соціоцентричні, а антропоцентричні та екзистенційні вектори. Особливої ваги набуває аналіз мотивної струк-

тури його лірики, де категоріальна опозиція кохання :: страждання виступає не просто тематичним тлом, а структурним антонімічним вузлом. У контексті культури *fin de siècle* ця антонімія маркує розрив із традиційною ідилією та перехід до «естетики надлому», де страждання стає необхідною умовою самоактуалізації ліричного суб'єкта [5, с. 112].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання модерністської природи творчості Івана Франка та специфіки його інтимної лірики перебуває у центрі уваги багатьох вітчизняних науковців.

Засадничим для розуміння трансформації художньої свідомості Франка є доробок Соломії Павличко. У своїй праці «Дискурс модернізму в українській літературі» дослідниця чи не першою акцентувала увагу на подоланні народницького канону та виокремила інтелектуально-психологічні аспекти Франкової творчості, що корелюють із загальноєвропейськими тенденціями [5, с. 89–95]. Її аналіз допомагає простежити, як ліричний герой Франка еволюціонує від об'єкта зовнішніх обставин до суб'єкта внутрішньої рефлексії. «Український модернізм на межі віків – це епоха розриву з ідилією. Почуття стає об'єктом психологічного експерименту. Любов більше не обіцяє щастя; вона обіцяє лише глибше розуміння власного болю та власної самотності» [5, с. 118].

Вагомий внесок у дослідження естетичних параметрів Франкової поезії зробив Михайло Гнатюк. Його студії над теорією літератури та естетичними поглядами письменника дозволяють реконструювати ідейне підґрунтя мотивної антонімії, розглядаючи її як вияв цілісної світоглядної системи автора [1, с. 145–152].

Специфіку психологізму та кордоцентричних категорій у ліриці Франка ґрунтовно проаналізував Валерій Корнійчук. У монографії «Лірика Івана Франка: Родо-жанрові аспекти» вчений досліджує семантичне наповнення інтимних мотивів, акцентуючи на складності емоційної палітри, де любов і біль існують у нерозривній діалектичній єдності [3, с. 78–86].

Цікавим для нашого дослідження є підхід Ярослави Мельник, яка у своїх розвідках (зокрема «Іван Франко: Контексти і тексти») звертається до «непрочитаного» Франка, аналізуючи його тексти крізь призму апокрифічності та екзистенційного відчаю, що безпосередньо стосується мотиву страждання як епістемологічного коду [4, с. 123–130].

Варто також відзначити праці Стефана Хороба, який розглядає український модернізм

у синхронно-міжкультурному зрізі, що дозволяє вписати мотивну антонімію Франка у ширший європейський контекст (зокрема, в паралелі з німецькомовними та англomовними літературами) [7, с. 56–64].

Фундаментальне значення для деідеологізації постаті поета мають праці Миколи Зерова. У своїх критичних розвідках (зокрема, «Франко-поет») він чи не вперше в українському дискурсі змістив акцент із «громадського служіння» на високий артистизм та європейську генезу Франкової лірики [2, с. 460–465]. Зеров наголошував на тому, що Франко був першим, хто прищепив українському ґрунту складні інтелектуальні рефлексії, властиві західній культурі, що є ключовим для розуміння його мотивної антонімії. «Франко – це передусім поет думки, який вніс у нашу літературу складний інтелектуальний інструментарій європейця. Його лірика – це не просто сповідь, а аналіз почуття, де кожен емоційний рух піддається суворій рефлексії» [2, с. 468]. Тобто антонімія кохання :: страждання у Франка не є стихійною, а є результатом свідомого інтелектуального розчленування почуття суб'єктом лірики.

У контексті світового модернізму та англomовного складника дослідження, вагомими є праці Матея Калінеску (Matei Călinescu), зокрема «П'ять облич модерності». Його концепція модернізму як епохи «естетичного розриву» дозволяє трактувати страждання у Франка та Гарді як вияв кризи суб'єктивності та переоцінки традиційних цінностей [8, с. 178–185].

Вагомим є доробок Дж. Гілліса Міллера (J. Hillis Miller). Його деконструктивістський аналіз вікторіанської та ранньомодерної поезії, зокрема праці про Томаса Гарді, фокусується на «дистанції» та «відчуженні» [11, с. 245–256]. Це допомагає пояснити, чому в англійському контексті страждання вербалізується через поетику самотності, що є важливим для порівняльного аналізу.

Міллер стверджує, що модерна лірика народжується з «дистанції». Любов у модернізмі – це завжди спроба подолати прірву між «Я» та «Іншим», яка неминуче завершується поразкою. Страждання тут – це не випадковість, а «онтологічна ознака неможливості злиття» [11, с. 261]. Тобто, страждання тут є «гносеологічним інструментом». Ми пізнаємо себе лише тоді, коли наше кохання натикається на непереборну стіну (смерть, холод, інша особа).

Дослідження Семюеля Гайнса (Samuel Hynes) щодо літератури періоду *fin de siècle* дає змогу інтерпретувати антонімію як «едуардіанський

надлом». Його погляд на еволюцію почуттів від вікторіанської стриманості до модерної відвертості корелює з тезою про трансформацію традиційних романтичних предикатів [9, с. 312–318].

Для методологічного обґрунтування «синхронно-міжкультурної парадигми» доцільно згадати Френка Кермоуда (Frank Kermode) та його працю «Чуття закінчення». Вона пояснює апокаліптичні та танатологічні настрої в ліриці межі століть, які ми розглядаємо як інтеграцію танатологічних компонентів у мотив кохання [10, с. 89–95]. Кермоуд у концепції «Sense of an Ending» говорить про те, що література *fin de siècle* просякнута передчуттям фіналу. Будь-яке сильне почуття (кохання) у цей період автоматично притягує свою протилежність (смерть/страждання), щоб надати моменту граничної істинності [10, с. 102].

Отож, досліджуючи антонімічну природу мотивів у ліриці Івана Франка, ми спираємось на інтелектуальну рецепцію М. Зерова, який вбачав у поеті передусім модерного аналітика почуттів [2, с. 470]. Така візія корелює із західним літературознавчим каноном, зокрема з ідеями Дж. Гілліса Міллера про онтологічну дистанцію як джерело модерного страждання [11, с. 265]. В українському контексті цей перехід від ідилії до екзистенційного надлому було ґрунтовно експліковано С. Павличко [5, с. 125–128], що дозволяє нам розглядати амбівалентність Франкових текстів як свідому стратегію *fin de siècle*, співзвучну з теорією «передчуття фіналу» Ф. Кермоуда [10, с. 108].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість розвідок, присвячених тематиці кохання у Франка, лінгво-стилістичний аспект антонімії цих мотивів як свідомої дискурсної стратегії залишається недостатньо висвітленим. Більшість дослідників зосереджуються на тематичному аналізі, залишаючи поза увагою те, як саме лексико-семантична та синтаксична структура тексту вербалізує амбівалентність почуттів у межах модерністської парадигми.

Метою статті є дослідження механізмів актуалізації мотивної антонімії у ліричному корпусі Івана Франка, з особливим акцентом на лексико-семантичних полях та засобах поетичного синтаксису, що структурують цей конфлікт.

Виклад основного матеріалу

1. Епістемологія мотивної антонімії: від атракції до деструкції

У ліричному дискурсі Івана Франка мотиви Кохання (як вищої форми атракції) та Страждання

(як екзистенційної деструкції) не функціонують як ізольовані чи бінарно опозиційні тематичні одиниці. Вони перебувають у стані постійної діалектичної дифузії, де один мотив не лише відтіняє інший, а виступає його необхідною семантичною та онтологічною умовою. На відміну від романтичної парадигми, де страждання поставало екзогенним чинником (зовнішньою перешкодою), Франко-модерніст здійснює радикальний епістемологічний зсув, переносячи цей конфлікт у внутрішній простір суб'єкта [5, с. 134]. Застосовуючи концепцію «естетичного розриву» М. Калінеску [8, с. 192], ми бачимо, що мотив кохання втрачає свою ідилічну цілісність і вербалізується через семантичне поле деструкції. Тут страждання набуває статусу гносеологічного інструменту: суб'єкт пізнає глибину почуття не через гармонію, а через інтенсивність болю, який це почуття завдає.

Така модель корелює з ідеями Дж. Гілліса Міллера про «онтологічну дистанцію»: модерна лірика фіксує неможливість злиття з «Іншим», де страждання стає єдиним достовірним свідченням реальності атракції [11, с. 270]. Ми пізнаємо істину кохання лише в момент його зіткнення з непереборною стіною відчуження, що перетворює страждання на епістемологічний код. Цей процес «аналітичного розчленування» емоції, за влучним спостереженням Миколи Зерова, вказує на присутність у ліриці Франка складного інтелектуального інструментарію європейця [2, с. 472]. Суб'єкт спостерігає за власним руйнуванням як за об'єктивним процесом, де атракція є імпульсом до самопізнання, а деструкція – аналітичним фільтром, що відсікає ілюзії. Відповідно до теорії «чуття закінчення» Ф. Кермоуда, танатологічні компоненти (холод, камінь, гриб), що інтегруються в мотив кохання, надають моменту «граничної істинності» [10, с. 115]. На рівні мовної тканини ця дифузія реалізується через оксиморонні сполучення («вбивча краса», «солодка мука»), де кожна лексема любовної семантики автоматично активує свою антонімічну протилежність. Таким чином, рух від атракції до деструкції у Франка – це не деградація почуття, а його перехід у вищу фазу інтелектуальної та екзистенційної рефлексії, де страждання стає єдиною тривалою формою існування модерного суб'єкта.

1.1. Зміна парадигми: від романтичної антитези до модерної дифузії

Традиційна романтична парадигма (наприклад, у поезії раннього романтизму) зазвичай розглядала страждання як екзогенний фактор – зовнішню перешкоду, соціальний бар'єр або фатум, що стоїть на шляху до об'єкта атракції. Натомість

Франко-модерніст здійснює радикальний епістемологічний поворот: він переносить цей конфлікт всередину суб'єкта, перетворюючи зовнішню опозицію на внутрішню антонімічну єдність [3, с. 94].

Застосовуючи концепцію «естетичного розриву» М. Калінеску [8, с. 198], ми бачимо, що мотив кохання у Франка втрачає свою класичну гармонійну цілісність. Він перестає бути «ліками» або «тихою гаванню», натомість вербалізується через семантичне поле деструкції. Тут доречно згадати тезу С. Павличко: почуття у Франка стає «об'єктом психологічного експерименту», де кохання і страждання зливаються в єдиний пізнавальний акт [5, с. 140].

1.2. Страждання як структурна умова атракції

Яскравим прикладом реалізації такої епістемологічної моделі є поезія «Явилася еси – ожила фантазія...», яка слугує ключем до розуміння антонімічної природи Франкового модернізму [6, с. 125]. У межах цього тексту мотив появи коханої («явилася») миттєво піддається антонімізації через мотиви ілюзорності («фантазія»), онтологічної втрати та недосяжності. Франко вибудовує художню структуру таким чином, що сама присутність чи візуалізація об'єкта атракції стає тригером для деструктивних процесів у свідомості суб'єкта.

Центральним семантичним вузлом тут виступає метафора: «Явилася еси – і заблисла, як метеор / На моїм небосхилі...» [6, с. 126]. Образ метеора у контексті мотивної антонімії є ключовим: це атракція, що іманентно несе в собі власне згоряння. Метеор – це світло, яке існує лише в акті самознищення, що ідеально вербалізує модерністське розуміння почуття як спалаху, що передує остаточній темряві. Відтак, страждання у Франка постає не як побічний ефект чи випадковий наслідок нещасливого кохання, а як його апріорна структурна умова.

У цій моделі атракція (прагнення до Іншого) неможлива без одночасного акту деструкції (руйнування внутрішнього спокою суб'єкта). Суб'єкт лірики Франка кохає не «попри біль», а «через біль», оскільки в координатах культури fin de siècle лише граничне страждання, що межує з танатологічним досвідом, дає відчуття справжності екзистенції [10, с. 120]. Як стверджує Дж. Гілліс Міллер, модерний об'єкт любові завжди перебуває на «онтологічній дистанції», і саме біль від усвідомлення цієї дистанції заповнює вакуум між «Я» та «Іншим» [11, с. 278].

Франко вербалізує цей стан через зіткнення лексем, що належать до полярних мотивних сфер:

«ожила» (вітальна атракція) парадоксально римується з логікою «згасання» метеора. Відповідно до ідей М. Зерова, така структура є результатом інтелектуального «розчленування» почуття, де кожна лінія атракції негайно перетинається лінією страждання, утворюючи антонімічний вузол, який неможливо розв'язати в межах земного буття [2, с. 475]. Таким чином, страждання стає не просто емоційним тлом, а фундаментальним предикатом кохання, що перетворює ліричний сюжет із романтичної оповіді на модерністське дослідження меж людського духу.

1.3. «Розчленування» емоції: інтелектуальний інструментарій М. Зерова

Фундаментальним для розуміння епістемології Франкового тексту є зауваження Миколи Зерова про те, що поет свідомо «розчленував» емоцію [2, с. 466]. У межах мотивної антонімії це означає відмову від стихійного, афективного виплеску почуттів на користь «холодного», майже анатомічного аналізу модерної душі, яка гостро усвідомлює власну фінальність. Франко виступає не просто як рефлексуючий суб'єкт, а як інтелектуал-аналітик, що препарує власне почуття, виокремлюючи в ньому два вектори:

– Атракція (Кохання) у Франковому дискурсі ніколи не постає як самодостатній вітальний порив; вона завжди супроводжується паралельною інтелектуальною рефлексією про її немінучий кінець. Кожна інтенсифікація почуття автоматично активує раціональний механізм усвідомлення його крихкості. Це створює ефект «подвійного зору», де ліричний герой одночасно переживає атракцію та фіксує її розпад [3, с. 102].

– Деструкція (Страждання) у цій системі координат стає гносеологічним фільтром, через який суб'єкт верифікує реальність свого «Я». В умовах модерністської кризи особистості, де всі зовнішні орієнтири піддаються сумніву, саме здатність відчувати біль стає єдиним неспростовним доказом існування [5, с. 148]. Страждання «очищує» емоцію від залишків романтичної ідеалізації, залишаючи лише «голий» екзистенційний досвід.

Синхронізація цього підходу з тезами Дж. Гілліса Міллера дозволяє стверджувати, що Франкова лірика народжується з «дистанції» [11, с. 282]. Міллер наголошує на відчуженні як основі модерної ідентичності; у Франка ж ця дистанція між «хочу» (мотив кохання) та «маю» (мотив страждання) не долається в акті катарсису, а свідомо консервується. Автор використовує страждання як епістемологічний код, що дозволяє проникнути в такі глибини психіки, які зали-

шаються герметично закритими для «щасливого» суб'єкта.

У парадигмі *fin de siècle* щастя розглядається як стан гносеологічної сліпоти, тоді як страждання забезпечує граничну чіткість інтелектуальної візії [8, с. 205]. Таким чином, «розчленування» емоції за Зеровим стає методом деконструкції любовного міфу: Франко доводить, що справжня атракція в модернізмі можлива лише як усвідомлена деструкція, де інтелект і почуття зливаються в акті трагічного пізнання себе.

1.4. Танатологічний вектор атракції «Sense of an Ending»

У межах досліджуваної антонімії мотив кохання у Франка неминуче інтегрує танатологічні компоненти, що стає фінальною стадією епістемологічного розлому. Застосовуючи теорію Френка Кермоуда про «чуття закінчення» (*The Sense of an Ending*) [10, с. 125–130], ми бачимо, що Франко маркує кожен момент найвищої атракції знаками фінальності. У модерністському дискурсі межі століть будь-яка інтенсивна емоція прагне свого завершення, оскільки лише в точці «кінця» вона набуває повної змістової завершеності.

Для Франка це означає, що мотив кохання вербалізується не як триваючий стан, а як передчуття втрати. Страждання тут виступає не просто антитезою до життя, а його вищим інтелектуальним виявом. Це не песимізм у суто психологічному розумінні, а модерністське усвідомлення того, що гранична істина почуття відкривається лише в момент його деструкції [10, с. 132]. Лексеми, що структурують мотив кохання (врода, очі, вуста, весна), у Франковому тексті систематично вступають у дистрибуцію з лексемами мотиву страждання та смерті (холод, могила, камінь, замерзле серце), утворюючи нерозривні антонімічні пари [6, с. 135–140].

Такий танатологічний вектор атракції перетворює ліричний сюжет на акт археології почуття: суб'єкт досліджує кохання як уже «зів'яле», пережите, зафіксоване в пам'яті як артефакт. Відповідно до ідей Кермоуда, це надає моменту «граничної істинності» (*apocalyptic moments*), де кохання і смерть зливаються в єдиному екзистенційному акті [10, с. 138]. Таким чином, антонімія замикається: страждання стає не просто результатом кохання, а його найвищою і найтривалішою формою існування в часі. Суб'єкт Франка знаходить свою ідентичність саме в цій точці розлому, де деструкція стає єдиним способом утримати атракцію від остаточного забуття.

2. Танатологічні компоненти в мотивній структурі «Зів'ялого листя»

Збірка «Зів'яле листя» є репрезентативним майданчиком для аналізу того, як мовна антонімія перетворюється на структурний каркас художнього цілого [6, с. 117]. Якщо, за визначенням В. Корнійчука, збірка є «ліричною драмою» [3, с. 112], то конфлікт у цій драмі розгортається саме на межі зіткнення мотивів кохання та страждання, де останній поступово абсорбує вітальні сенси першого.

2.1. Антонімічні вузли та оксиморонна логіка

Центральним механізмом актуалізації антонімії мотивів у збірці є створення оксиморонних вузлів. У межах «Другого жмутку» мотив атракції (кохання) не просто заперечується, а парадоксально поєднується з мотивом деструкції (смерті). Це створює ефект «трагічного гедонізму», характерного для поезики *fin de siècle* [8, с. 212].

Франко використовує образи, що належать до діаметрально протилежних семантичних сфер, змушуючи їх функціонувати як синоніми:

«...в тій хвилі / Я чув, що в серці щось ми серце вбило / І що та радість – то мій гріб розритий» [6, с. 148].

У наведеному фрагменті лексема «радість» (домінанта мотиву кохання) вступає в пряму антонімічну опозицію з образом «гробу» (домінанта мотиву страждання/смерті). Проте синтаксична конструкція «радість – то мій гріб» нівелює логічну відстань між ними, створюючи нову модерну якість – танатологізоване почуття. Це ілюструє тезу Дж. Гілліса Міллера про те, що страждання є онтологічною ознакою неможливості злиття [11, с. 290]: суб'єкт усвідомлює, що апогей почуття є водночас моментом його найвищої вразливості та загибелі.

2.2. Еволюція мотивної антонімії: від «першого» до «третього» жмутку

Динаміка антонімії мотивів у збірці має вектор посилення деструктивного начала [3, с. 118–125].

– У «Першому жмутку» антонімія ще зберігає риси елегантного протиставлення: кохання – це ідеал, а страждання – це сум за його відсутністю. Тут панують традиційні метафори (сльози, зітхання) [6, с. 120–128].

– У «Другому жмутку» антонімія переходить у фазу дифузії. Мотив кохання стає джерелом болю («Чого являєшся мені у сні?»), де образ коханої маркується через «очі... тугою пройняті» [6, с. 145]. Як зазначає Я. Мельник, страждання тут стає епістемологічним кодом: кохана – це не суб'єкт, а «непрочитаний текст», що завдає болю своєю незбагненністю [4, с. 156].

– У «Третьому жмутку» мотивна антонімія вирішується через Танатос. Тут мотив страждання остаточно поглинає мотив кохання. Любов вербалізується через семантику небуття («Безмежне поле...»), де єдиним способом подолання антонімії стає абсолютний спокій – смерть [6, с. 168–175].

2.3. Семантична опозиція температурних та просторових метафор

Антонімія мотивів у «Зів'ялому листі» часто маркується через протиставлення «тепла/холоду» та «висоти/безодні» [3, с. 130].

– Кохання вербалізується через лексеми сонце, весна, огниста мова [6, с. 122].

– Страждання маркується через мороз, крига, камінь, замерзле серце [6, с. 160].

Особливого значення набуває мотив «кам'яного серця» або «кам'яної душі». Це антонімічна відповідь на мотив «живого почуття» [3, с. 135]. Франко показує, що під тиском страждання жива субстанція кохання петрифікується (кам'яніє), перетворюючи живий об'єкт на неживий артефакт. Цей процес «омертвіння» почуття є центральним для модерністського відчуження суб'єкта [5, с. 165].

2.4. Передчуття фіналу як інтегральна риса мотиву

Застосовуючи теорію Ф. Кермоуда «The Sense of an Ending» [10, с. 145], ми бачимо, що кожен ліричний фрагмент збірки просякнутий фінальністю. Мотив кохання у Франка ніколи не буває «триваючим» або «майбутнім» – він завжди або в минулому («Явилася еси»), або в ілюзорному часі сну [6, с. 125]. Страждання ж, навпаки, вербалізується як константний, тривалий стан.

Таким чином, антонімія мотивів у «Зів'ялому листі» виконує роль структурного осцилятора: вона тримає читача в стані постійної емоційної напруги між вітальним поривом та танатологічним фіналом. Це підтверджує думку М. Зерова про Франка як про «аналітика почуття», який свідомо вибудовує архітектуру збірки на фундаменті нерозв'язних протиріч модерної душі [2, с. 476].

3. Синхронно-міжкультурний аспект: Франко в діалозі з англійським дискурсом (Т. Гарді, А. Е. Гаусмен)

Застосування синхронно-міжкультурної парадигми (за С. Хоробом) [7, с. 78] дозволяє вийти за межі національного контексту та інтерпретувати антонімію мотивів у ліриці Івана Франка як вияв загальноєвропейської кризи суб'єктивності межі ХІХ–ХХ століть. Найбільш релевантні типологічні паралелі виявляються в англійському по-

етичному дискурсі того часу, зокрема у творчості Томаса Гарді та Альфреда Едварда Гаусмена.

3.1. Модель «Онтологічної дистанції»: Франко vs Т. Гарді

Зіставлення Франка з Томасом Гарді крізь призму деконструктивістського аналізу Дж. Гілліса Міллера [11, с. 295–302] виявляє спільний механізм функціонування мотивної антонімії. Для обох поетів кохання є не джерелом гармонії, а «метафізичною пасткою», що актуалізує мотив страждання через неможливість комунікації.

– У Франка: Антонімія є кордоцентричною. Страждання вербалізується як внутрішній опік, «вогонь в одязі льоду», що руйнує суб'єкта зсередини [6, с. 155].

– У Гарді: Мотивна опозиція зміщується в бік іронічного фаталізму. Страждання тут – це наслідок байдужості «Іманентної Волі» або іронії долі (Нар) [11, с. 305].

Проте в обох авторів мотив кохання інтегрує танатологічні компоненти. Як зазначав С. Гайнс, описуючи «едуардіанський надлом», модерна лірика фіксує момент, коли кохання стає еквівалентом втрати [9, с. 325]. У циклі Гарді «Poems of 1912–13», присвяченому пам'яті дружини, ми бачимо ту саму антонімічну структуру, що й у «Зів'ялому листі»: привид коханої («Явилася еси...») приносить не заспокоєння, а болісну рефлексію над незворотністю часу та недосконалістю людських зв'язків [11, с. 310].

3.2. «The Sense of an Ending»: Танатос як завершення антонімії

Використовуючи теорію Ф. Кермоуда [10, с. 150–155], ми можемо стверджувати, що антонімія мотивів у Франка та Гаусмена вирішується через мотив «фінального спокою». В обох поетів любовний дискурс неминуче насичується образами розпаду.

У збірці Гаусмена «Шропширський хлопець» (A Shropshire Lad) мотив кохання постійно переривається мотивом ранньої смерті. Антонімічна пара «молодість/кохання – старість/смерть» у Гаусмена так само позбавлена медіації, як і Франкове «радість – то мій гріб розритий» [6, с. 148; 9, с. 330]. Для модерністського дискурсу характерне усвідомлення того, що Страждання є єдиною константою, тоді як Кохання – лише короткий спалах (метеор), що підкреслює темряву екзистенції [10, с. 158].

3.3. Лексико-семантична конвергенція в англо-українському контексті

Цікавим є зіставлення температурних метафор, що маркують антонімію мотивів у обох канонах [7, с. 85]:

– У Франка: «Зимове сонце», «замерзлі сльози» [6, с. 162].

– У Гаусмена та Гарді: «The coldness of the ground», «The frost of death» [11, с. 315].

Це свідчить про універсальний характер «семантичної деривації» в модернізмі: позитивні атрибути кохання (тепло, світло) піддаються «замороженню» через домінуючий мотив страждання. Як підкреслював М. Калінеску, такий «естетичний розрив» із традицією дозволяє поетам вербалізувати кризу ідентичності, де суб'єкт більше не знаходить опори в інтимних почуттях [8, с. 220].

Таким чином, антонімія мотивів у ліриці Івана Франка не є локальним явищем, зумовленим лише особистою біографією поета. Це свідомо інтелектуальна стратегія, що корелює з пошуками провідних європейських модерністів [7, с. 90]. Франко, як і його англійські сучасники, використовує опозицію для деконструкції романтичного міфу про цілісність особистості. Через «розчленування» емоції (за М. Зеровим) [2, с. 477] та визнання страждання як гносеологічного коду, Франко вписує українську лірику в глобальний контекст «трагічного модернізму».

Висновки. У результаті проведеного аналізу динаміки мотивної антонімії у ліриці Івана Франка формулюємо такі підсумки:

1. Епістемологічна трансформація мотиву. Встановлено, що в модерністському дискурсі І. Франка мотив страждання перестає бути зовнішнім чинником і трансформується у внутрішню структурну умову атракції. Відповідно до концепції «естетичного розриву» М. Калінеску [8, с. 225], антонімія мотивів стає інструментом деконструкції романтичної ідилії, де почуття стає об'єктом холодного інтелектуального аналізу, що відповідає «поезії думки» у рецепції М. Зерова [2, с. 478].

2. Семантична деривація та амбівалентність. На прикладі збірки «Зів'яле листя» [6, с. 117–175] простежено механізм «взаємопроникнення» антонімічних мотивів. Мотив кохання систематично насичується танатологічними компонентами, що вербалізується через оксиморонні вузли та температурні метафори (холод, крига, гріб). Це підтверджує тезу про страждання як «гносеологічний код»: через біль і усвідом-

лення фінальності (за Ф. Кермоудом) [10, с. 160] ліричний суб'єкт верифікує справжність власної екзистенції.

3. Синхронно-міжкультурна конвергенція. Компаративний зріз із англійським поетичним каноном (Т. Гарді, А. Е. Гаусмен) засвідчив типологічну спорідненість Франкової моделі антонімії із західноєвропейським «трагічним модернізмом» [7, с. 95; 9, с. 340]. Спільним є використання «онтологічної дистанції» (за Дж. Гіллісом Міллером) [11, с. 320] як способу вираження кризи модерної особистості, для якої кохання є неможливим без усвідомлення непереборного відчуження.

4. Наукова новизна. Акцентування саме на антонімії мотивів (а не просто лексичних одиниць) дозволило виявити глибинні структурні закономірності Франкового тексту. Мотивна антонімія постає не лише стилістичним прийомом, а фундаментальною світоглядною віссю, що вписує українську лірику межі століть у глобальний контекст інтелектуальної поезії fin de siècle [5, с. 175; 8, с. 230].

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку вбачаємо у декількох аспектах, що дозволять глибше експлікувати механізми модернізації українського художнього дискурсу:

1. Поглиблення лінгво-синтаксичного аналізу: подальшого вивчення потребують специфічні синтаксичні конструкції (еліпсиси, інверсії, антитетичні паралелізми), які вербалізують танатологічні настрої та створюють ефект інтелектуальної напруги в мовній тканині тексту.

2. Розширення синхронно-міжкультурної парадигми: доцільним видається залучення до порівняльного аналізу ширшого кола європейських модерністів (наприклад, представників французького символізму чи німецького експресіонізму).

3. Когнітивно-дискурсний аспект: перспективним напрямком є дослідження мовної об'єктивації концептів Кохання та Страждання як базових складників індивідуально-авторської картини світу Івана Франка.

4. Жанрова дифузія: цікавим вбачається простеження того, як виявлена в ліриці мотивна антонімія трансформується у прозових та драматичних творах письменника модерністського періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини XIX – початку XX століття. Львів: Світ, 2002. 216 с.
2. Зеров М. Франко-поет. Українське письменство / упоряд. М. Сулима. Київ: Основи, 2003. С. 455–478.
3. Корнійчук В. Лірика Івана Франка: Родо-жанрові аспекти. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. 218 с.

4. Мельник Я. Іван Франко: Контексти і тексти. Рецепція та інтерпретації. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 280 с.
5. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Основи, 1999. 447 с.
6. Франко І. Зів'яле листя. Лірична драма. Зібрання творів у 50-ти томах. Київ: Наукова думка, 1976. Т. 2. С. 117–175.
7. Хороб С. Українська модерна драма кінця XIX – початку XX століття (неоромантизм, символізм, експресіонізм). Івано-Франківськ: Плай, 2002. 414 с.
8. Călinescu M. Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism. Durham: Duke University Press, 1987. 395 p.
9. Hynes S. The Edwardian Turn of Mind. Princeton: Princeton University Press, 1968. 456 p.
10. Kermode F. The Sense of an Ending: Studies in the Theory of Fiction. Oxford: Oxford University Press, 2000. 204 p.
11. Miller J. H. The Disappearance of God: Five Nineteenth-Century Writers. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1963. 362 p.



Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026